

Digiturvataidot pienille lapsille

Raisa Cacciatore ja Henriikka Kangaskoski

Digiturvataitojuliste

NÄIN OPETAT LAPSELLE DIGITURVATAITOJA

Lapset tarvitsevat turvataitoja, kun he käyttävät älylaitteita ja toimivat verkossa. Nämä turvataidot ovat digiturvataitoja.

Keho on tärkeä

- Lapsia kiinnostavat keho, alastomuus ja eritteet, kuten pissa ja kakka. Lapsen tutkivat ja ihmettelevät niitä.
- Puhu avoimesti kaikista asioista, jotka kiinnostavat lasta.
- Puhu koko kehosta arvostavasti. Kerro nimet kaikille kehon osille.
- Lapsi oppii kehosta myös älylaitteiden avulla.

Yhteys koko maailmaan

- Lasten elämässä on älylaitteita, kuten kännykkä, tabletti, tv, pelikonsoli, älytaulu.
- Kuvat, videot, äänet ja kirjoitukset voivat levitä laitteen kautta hetkessä kaikkialle maailmaan.
- Älylaite ei ole koskaan yhteys vain kahden ihmisen välillä. Tiedon voi lähettää eteenpäin yhdellä klikkauksella.
- Kuva navasta tai pepusta voi levitä laajalti ja jäädä ikuisesti verkkoon.

Oikeus olla turvassa

- Kiusaaminen on kiellettyä myös älylaitteilla. Aikuiset turvaavat, auttavat ja lohduttavat, jos ikäviä asioita tapahtuu.
- Ystävällinen käytös edistää turvallisuutta. Sano lapselle, että kaikki saavat olla mukana myös älylaitteiden ryhmässä.
- Ohjaa lasta ja kerro, että huonoa käytöstä ei pidä hyväksyä. Kannusta lasta kertomaan aikuisille, jos hän huomaa huonoa käytöstä. Näin huono käytös saadaan loppumaan.
- Kaikki älylaitteilla oleva ei ole totta. Harjoittele lapsen kanssa, jotta lapsi oppii tunnistamaan huijaukset.
- Opetä lapselle turvasäntä: sano ei, lähde pois ja kerro luotettavalle aikuiselle.

Tunteista puhuminen

- Kannusta lasta kertomaan tunteista, joita älylaitteet herättävät. Mikä huvittaa, huolestuttaa, kiinnostaa, pelottaa? Tunteista puhuminen helpottaa ja tuo iloa.
- Ihastuminen on lapsilla tavallista. Pohdi lapsen kanssa, miten hän voi tunnistaa luotettavan ystävän. Kerro, kuinka älylaitteilla voi osoittaa ihastusta hyvällä tavalla ja turvallisesti.
- Kerro etukäteen, mitä lapsen pitää tehdä, jos häntä huijataan. Sano, että siitä kannattaa kertoa aikuiselle. Älä suutu lapselle, vaan selvitä asiat yhdessä lapsen kanssa.

Yksityisyyden suojaaminen

- Kerro, että ketään ei saa kuvata ilman lupaa. Lapsen ei tarvitse suostua, jos joku haluaa ottaa kuvan hänestä.
- Alastomuus on yksityistä. Yksityisiä kehon osia ei kannata kuvata. Pimppi, pippeli, peppu ja rinnat ovat ikiomat ja arvokkaat paikat. Niitä pitää ja saa suojata, myös älylaitteilla.
- Kannusta lasta kertomaan aina aikuisille, jos hän näkee alastonkuvan tai kuvan yksityisestä kehon osasta. Kannusta lasta kertomaan myös, jos joku pyytää häneltä kuvaa näistä paikoista.

Digi-myytit

1) Oletetaan että lapsia ja nuoria ei tarvitse opettaa ja että digitoimijuus ja osaaminen tulee itsestään.

2) Sukupolviero on luonnon laki ja digiosaaminen on vanhemmille mahdotonta.

(Reijo Kupiainen 2013: Diginatiivit ja käyttäjälähtöinen kulttuuri)

Mediaympäristöt ovat nykypäivää!

- Opetelkaa medialaitteiden käyttöä yhdessä.
- Aikuinen osaa opettaa lapselle yleisiä sääntöjä ja turvallisuutta.
- Tutustu lapsen pyytämiin sovelluksiin ja sen asetuksiin.
- Lapsikin mielellään opettaa aikuiselle, miten hänen suosikkipelinsä tai sovelluksensa toimivat.
- Valvo käyttöä ja ikärajoja.
- Opetta ikärajasymbolit jo pienille lapsille.
- Netissä on paljon hyvää!
 - Yhteydenpito, yhteenkuuluminen, kielitaito, viihtyminen

Miksi digiturvataitoja tulee opettaa jo lapselle?

- Toisilla vapaa medialaitteiden käyttö
- Isommat lapset esittelevät asioita
- Oma kännykkä eskarissa tai ensimmäisellä luokalla?
- Ennakoivasti tietoa ja taitoa
- Lapsi osaa varautua, eikä pelästy niin helposti
- Lapsi saattaa kertoa kokemastaan, kun aikuinen on aloittanut keskustelut aiheesta

Puhu lapsille ainakin näistä 1/3

- **Lapsia kiinnostaa keho, kehon toiminnot sekä eritteet.**
 - Kakka-, pissa- ja pierujutut ovat lapselle tärkeitä ja kehityksen keskiössä. He haluavat näistä puhua (ja aikuisen on osattava niistä puhua).
 - Kaikki kehon osat ovat tärkeitä; ja erityisen tärkeitä ja yksityisiä ovat sukuelimet, pimppi, pippeli ja peppu. Aikuisen tehtävä on antaa näistä lapsille ikätasoista tietoa.
- **Mikä on yksityisen ja julkisen ero? Missä voi olla alasti? Lapsillakin on oikeus yksityisyyteen!**
 - Kenenkään ei tarvitse suostua kuvattavaksi. Erityisesti yksityisiä paikkoja ei kuvata. Jos joku painostaa tai pyytää tällaisiin kuviin, saa kieltäytyä.
 - Jos näet tai saat medialaitteelle kuvan toisen yksityisestä paikasta, vaikkapa pippelistä, kerro aina aikuiselle.

Puhu lapsille ainakin näistä 2/3

- **Älylaite ei koskaan ole "vain kahden välinen juttelu", vaan se joka hetki on yhteydessä koko maailmaan! Siihen laitettut kuvat, videot ja kirjoitukset voivat levitä kaikkialle maailmaan.**
- Mitkä laitteet ovat älylaitteita? Kuvien leviämisen havainnointi erilaisten paikkojen avulla: kenelle kuva näkyy päiväkodin sisällä? Portilla? Bussipysäkillä? Kaikilla lapsilla oikeus ohjaukseen ja tietoon.
- Kuvissa ei ole pakko olla. Jos joku kuvaa sinua, tai haluaa/vaatii kuvata, voit sanoa ei. Sinun kuvasi on sinun. Niitä ei kenenkään ole pakko saada. Jos joku kuvaa salaa tai on ottanut nakukuvia sinusta, kerro aikuiselle.

Puhu lapsille ainakin näistä 3/3

- **Älylaitteilla pätee samat säännöt kuin kasvokkain. Samat turvataidot toimivat myös laitteilla. Sano ei, lähde pois, kerro turvalliselle aikuiselle.**
 - Miten voin poistua laitteelta tai panna sen kiinni? Kaikki asiat eivät ole ok älylaitteilla! On tavallista pelästyä tai pelätä joskus jotain kuvaa tai videota tai ilkeää puhetta. Se ei ole sinun syysi. Aikuiset osaavat neuvoa ja auttaa!
- **Tunteet tuntuvat voimakkaina digilaitteilla. Jaa tunteitasi.**
 - Voi olla noloutta, hämmennystä, pelkoa, iloa, hauskaa ja muuta. Voi tulla paha mieli jostain tai tosi syyllinen olo, jos ajattelee itse tehneensä jotain väärää. Kaikki tunteet saa kertoa aikuisille, he tietävät tämän ja auttavat.

Aikuisten vastuulla aloittaa puhe!

- Se, että lapset eivät kerro aikuisille, jos jotain paha tai vaarallista tapahtuu verkossa, on suurin ongelma.
- Mikään apu ei tavoita heitä, jos he vaikenevat ja kärsivät yksin kokemastaan kiusaamisesta, seksuaalisesta houkuttelusta tai häirinnästä!
- Lasten pitää luottaa aikuisten kykyyn auttaa ongelmissa.
- Kerro lapselle, ettei aikuinen suutu, jos lapsi kohtaa älylaitteilla jotain ikävää.

Ole lapsen puolella!

Lapset salaavat helposti tekonsa tai kokemuksensa:

- jos aikuiset puhuvat digimaailmasta negatiivisesti
- jos heiltä kielletään kokonaan jonkin sovelluksen käyttö
- jos heitä rankaistetaan ikävien asioiden kertomisesta.

Ole kiinnostunut lapsen digilaitteiden käytöstä

- Lapsi oppii käyttämään älylaitteita kokeilemalla ja kavereiden neuvoilla nopeasti.
- Isommat lapset saattavat näyttää pienemmille esim. "jänniä" videoita.
- Kysele lapselta mistä hän tykkää, mikä kiinnostaisi, mistä kaverit puhuu, mikä on hassua ym. laitteilla.

Minkä takia ikäraajat on säädetty ja miksi niitä kannattaa noudattaa lapsilla?

- Suojelevat lasta hänen kehitykselleen haitalliselta sisällöltä!
 - Lapsen kyky käsitellä näkemiään asioita on vielä hyvin rajallinen.
 - Näky saattaa alkaa ahdistaa, pelottaa tai aiheuttaa levottomuutta, nukahtamisen vaikeutta ja painajaisia.
- Ikäraajajousto:
 - Elokvateatterissa ikärajasta voidaan joustaa kolme vuotta, mutta vain jos lapsi on aikuisen seurassa koko näytöksen ajan.
 - Jousto ei koske ikärajaa 18.
 - Joustoa ei ole tarkoitettu käytettäväksi lapsiryhmissä!

Kavi:n sivuilta voi etsiä tietyn pelin tai ohjelman ikäraajan!

Kansallinen audiovisuaalinen instituutti: <https://kavi.fi/wp-content/uploads/2020/02/ikarajakriteerit.pdf>

Videopelien ikäraajat PEGI- luokitus

- Eivät kerro yleensä pelin vaikeustasosta, vaan sisällön soveltuvuudesta.
 - PEGI 3 -pelissä ei ole sopimatonta sisältöä, mutta se voi olla liian vaikea pelattavaksi nuoremmille lapsille.
 - PEGI 3 peleissä ei saa olla: pelottavia ääniä tai kuvia eikä sopimatonta kielenkäyttöä. Koominen tai lapsellinen väkivalta on hyväksytty.
 - Peleissä tehdään itsenäisiä päätöksiä ja ollaan itse toimijana, joten se voi tuottaa lapselle voimakkaamman kokemuksen kuin videon katselu.

Medialaitteiden seuranta ja käytön rajoittaminen

- **Google: Familylink**
 - Voit seurata laitteen käyttöä, hallinnoida sovelluksia ja saada suosituksia kehittävästä sovelluksista.
- **Screen Time**
 - Ruutuajan valvominen
- **YouTube kids**
- **Lapsilukot ja salasana**
- **Puhelimien, pöydien ja pelikonsoleiden omat "ruutuajan valvojat"**
- **Yöajaksi medialaitteiden säilyttäminen "puhelin parkissa"**
- **Ilmoitusasetuksista kannattaa laittaa ilmoitukset pois: rauha!**

Uudenlaiset haasteet

- **Yksityisyys, onko sellaista enää? Kuvaukset suihkussa ja vessassa, pukuhuoneessa, kadulla. Kiusaamiset videolle ja niiden levitys. Media on kaikkialla?**
- **Vaaralliset ja hämmentävät haasteet mm. Tik tokissa**
 - Silhuettihaaste: Naiset tai tytöt tanssivat alusvaatteissa tai alasti videolle ja laittaa siihen videoon tumman silhuetin kehonsa päälle. Sitten leviää ohjeet, jotka kertovat miten editoida silhuetti pois videoista ja saadaan näkyviin naisen vartalon yksityiskohtia.
 - Blackout-haaste: Vyöllä kiristetään kaulasta. 10-v Italialaistyttö kuoli siihen.
 - Leviävät niin nopeasti, että ne tavoittavat lapset ensin. Aikuiset eivät ehdi varoitella. Ennakointi tärkeää ja sovellusten ikärajojen noudattaminen.

Digikiusaaminen

- **Digiympäristöt ovat yhtä todellisia, kuin "oikea" maailma.**
- **Digikiusaaminen voi olla jopa pahempaa kuin kasvokkain kiusaaminen**
 - Kiusaamisesta jää muistoja: viestit, kiusaamisen kuvaaminen ja kuvien tai videoiden levittäminen ym.
 - Jatkuu mahdollisesti 24/7
 - Netissä helppoa huudella etenkin anonyymisti sellaisia asioita, joita ei kasvokkain sanoisi.
- **Monet vanhemmat eivät tiedä lapsensa kiusaamisesta!**

Hankaluudet digimaailmassa

- **Koukuttuminen**
 - Pieni lapsi ei osaa vielä rajoittaa omaa toimintaansa (aikuisen tulee huomata ja auttaa).
 - Häiritsee muuta elämää
 - Kts. tasapainoinen pelaaminen (Pela), tai videoiden katselu ym.
- **Järkyttävä tai pelottava sisältö (väkivalta, porno, eläinräökkäys ym.)**
 - Lapsen käytös/leikit/piirustukset/puheet muuttuvat, tulee uudenlaisia pelkoja, surua tai ahdistusta. Voi olla myös, että lapsi vaikenee.
- **Nettikiusaaminen, kuvilla kiristäminen**
- **Herutus ja nude kuvat/ dickpics ja grooming**
- **Vihapuhe, ääriajattelu ja valeuutiset**

Lapset törmäävät pornoon

- Muutama alakoulu on ollut lähiaikoina yhteyksissä: Heillä on ollut vaikeuksia ja hälyä, kun lapset ovat puhelimestaan löytäneet pornovideoita ja näyttäneet niitä myös esimerkiksi pienemmille esikoululaisille.

”Olen huomannut aiheen olevan päivittäinen alakouluikäisten lasten elämässä. Teimme koulussamme anonyymien kyselyyn oppilaille, jossa kysyimme heidän hurjimpia hakusanojaan. Lasten vastauksissa korostui erilaiset pornosivuille johtavat hakusanat, ja erityisesti erikoisiin pornon alalajeihin liittyneet sanat. Koulussamme osalla oppilaista ilmeni ahdistusta väkivaltaisten pornomateriaalien katselusta.” (Opettajan meili 2020)

Miten puhua lapsen kanssa?

- Pornossa voi tapahtua hyvin kummallisia asioita.
 - Lapsi saattaa pelätä, että siinä esiintyneillä ihmisillä oli hätä.
 - Tai että kaikkien aikuisten pitää isona tehdä samaa, myös hänen.
 - Videot tai lähikuvat aikuisten sukuelimistä ovat outoja.
- Lapselle voi sanoa, että porno on näyteltyä seksiä.
 - Pienelle lapselle voi sanoa, että on videoita, joissa tissit ja pippelit heiluvat ja näyttää tosi villiltä. Kerro asiasta aikuiselle. Sinulle ei olla vihaisia!
- Kannattaa sanoa, että porno on eri asia kuin seksi.
 - Tavallisen seksin kuuluu olla mukavaa ja vapaaehtoista. Se on aikuisten lähekkäin oloa, hellyyttä ja nautintoa. Yleensä ihmiset eivät tahdo, että heidän seksiaan kuvataan.

Sano selvästi, että hyvä kun kerroit!

Kun lapsi saa puhuttua asian ja vanhemmalta selityksiä, pelottavat mielikuvat eivät jää häiritsemään eivätkä palaa väkisin hänen ajatuksiinsa, unelmiinsa ja kuvitelmiinsa seksistä.

Cacciatore, Raisa – Korteniemi- Poikela, Erja
2019: Rakkaus, ilo, rohkeus. Seksuaalisuuden portaat. Minerva kustannus oy. Helsinki.

Pornon katselusta voi kieltäytyä, sanoa ei, en halua katsoa tuota, jos joku näyttää pornoa. Koskaan ei ole pakko jäädä katsomaan!

Lapset kameran edessä

- **Videoyhteyden kautta voidaan ohjailla jo pieniä lapsia leikin varjolla**
 - Houkutellaan nostamaan paitaa
 - Pyllistelemään
 - Nakutanssimaan
 - Pussailemaan kaveria tai sisarusta
- **Kuvat voivat levitä ja videot voidaan tallentaa**
- **Lapsia voidaan kiristää syylistämällä ja pelottelemalla heitä**

- **Vessa ja omahuone ovet suljettuna on usein tapahtumapaikkana**

Käsitteitä median vaaroihin liittyen

- Grooming – aikuisen tietoista ja tavoitteellista toimintaa ja luottamuksen hakemista, tavoitteena saada lapsi toimimaan seksuaalisella tavalla tai seksuaaliseen kontaktiin aikuisen kanssa.
- Sextortion – Seksuaalisilla kuvilla tai videoilla kiristäminen.
- TIKTOK –sovellus
 - Ikäraja 13v (suositus 16v)
 - Ylläpitäjät eivät ehdi poistaa samaa tahtia, kuin sovellukseen tulee kiellettyä sisältöä, kuten pornoa, puhetta päihteistä ym.
 - Videoita jaetaan Instaan ja faceen
- Zoomerang –"lasten Tiktok"

Ei ole koskaan lapsen syy, jos jotain kurjaa tapahtuu!

- Lapsen pitää tietää, että hän saa aina pyytää apua itselleen ja ystävilleen.
- Luotettava aikuinen osaa auttaa lasta.
- Vaikka lapselle opetetaan taitoja, ei hän välttämättä osaa toimia tilanteessa. Mutta saattaa kertoa siitä.
- Älä syyllistä lasta!

Kun joku käyttäytyy netissä oudosti

- **Muista kertoa heti luotettavalle aikuiselle!**
 - Älkää epäröikö olla yhteydessä poliisiin ja tehdä rikosilmoitusta.
- **Ota ruutukaappaus, äläkä vain sulje sivua nopeasti!**
 - Näin säilytät viestit ja kuvat/videot
 - Olkaa tyytyväisiä: Saadaan epäilyttävästä tyypistä vinkki poliisille ja hänen toimintamahdollisuutensa kapenevat! Hyvä me!
 - Opettele itse ja opeta sitten lapsellesi miten ruutukaappaus tehdään (tietokoneella, omalla kännykkä mallilla, tabletilla ym.)
- **Estä henkilö: voi olla tuttu tai tuntematon, aikuinen, nuori tai lapsi jota yllytetty.**
- **Ilmoita sivuston/alustan/sovelluksen ylläpitäjälle tai tarvittaessa poliisille.**
- **Pelkkä estäminen ei riitä, se ei estä kyseistä henkilöä lähestymästä toisia ihmisiä.**
- **Kerro lapselle, että aikuinen voi esittää lasta tai nuorta.**

(Poliisihallituksen tiedote)

0-9-vuotiaisiin kohdistuneet poliisin tietoon tulleet seksuaalirikosepäilyt 2009-2020

0-11-vuotiaisiin kohdistuneet poliisin tietoon vuosittain tulleet seksuaalirikosepäilyt 2009-2021

Sisältää Raiskaus, törkeä raiskaus, Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, Törkeä lapsenraiskaus, Seksuaalinen ahdistelu, Pakottaminen seksuaaliseen tekoon, Seksuaaliseen tekoon pakottamisen yritys.

Lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja väkivallan rikosilmoitukset eivät vähene (sisältää törkeitä raiskauksia myös nuorimmassa ikäryhmässä). Niitä on vuosittain 0-4-vuotiaiden kohdalla noin sata ja 5-11-vuotiaiden kohdalla ollut n. 500, nyt lähes tuhat. Ilmoitukset tilastoidaan uhrikohtaisesti ja tekosarjat samalle uhrille lasketaan useaksi rikokseksi. Yksi rikosilmoitus voi käsittää monia tekoja tai useamman henkilön tekoja samalle lapselle.

Lähde: Tilastokeskus, Rikos- ja pakkokeinotilasto

<https://pxdata.stat.fi/443/PxWeb/sq/ed58c5ac-2b6b-4ed0-a4de-01594f944814>

Ilmoitusvelvollisuus

- Kehotunnekasvatus koulutuksissa (2020–2021) lapsen seksuaalisen kaltoinkohtelun epäilyn ilmoittaminen herättää keskustelua. Viranomaiskonsultaation mahdollisuutta ei tunnettu.
 - Mustelmat saatetaan selittää harrastuksista johtuviksi ja luonnollisiksi jopa kysymättä lapselta.
 - Lapsen seksuaalisista oireista tiedotetaan usein ensin vanhempia.
 - Viranomaisilmoitusten teko tuntuu osasta hyvin vieraalta etenkin pikkupaikkakunnilla.
 - Pienistä lapsista on myös vaikea tunnistaa pahoinpitely ym. väkivalta. Lapset eivät puhu vielä selkeästi, he kaatuilevat ja satuttavat itseään muutenkin. On niitä lapsia, ”kenelle sattuu ja tapahtuu”. Entä jos tällaiselle lapselle oikeasti tapahtuu jotain pahaa ja se kuitataan oletuksilla?

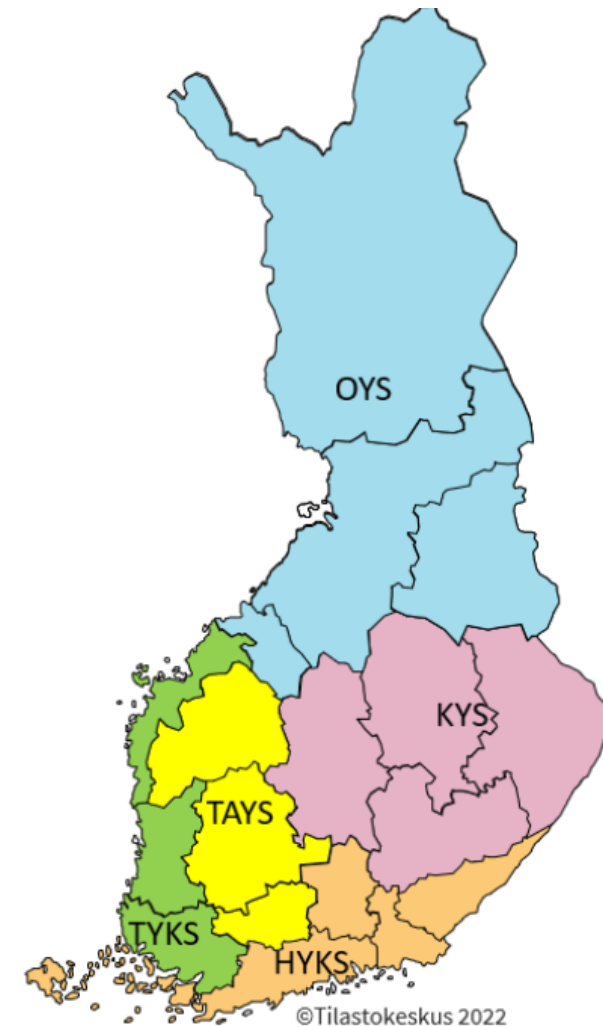
Konsultointi matalalla kynnyksellä!

- Lasten ja perheiden parissa työskentelevien henkilöiden on viivytyksettä velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus sekä rikosilmoitus poliisille, mikäli herää epäily lapsen seksuaalisesta väkivallasta.
 - Jo epäily riittää ilmoituksen tekemiseen, asiaa ei voi eikä pidä selvittää itse.
- Konsultoida voi poliisia, lasten suojelua tai lasten ja nuorten oikeus psykologian ja psykiatrian yksiköjä.
 - Numerot ammattilaisille.
 - Voi kysellä myös anonyymisti.

Kaikki yksiköt antavat tarvittaessa konsultaatioapua arkisin **lapsi- ja perhepalvelujen ammattilaisille**. Lasten ja nuorten oikeuspsykologian ja -psykiatrian yksiköiden puhelinnumerot:

- Oulun yliopistollisen sairaalan erityisvastuualue (OYS) p. 040 025 1136
- Kuopion yliopistollisen sairaalan erityisvastuualue (KYS) p. 044 717 2783
- Tampereen yliopistollisen sairaalan erityisvastuualue (TAYS) p. 050 562 7886
- Turun yliopistollisen sairaalan erityisvastuualue (TYKS) p. 046 920 4030
- Vaasan alue (kuuluu TYKS-alueeseen) p. 040 6528 093
- Helsingin ja Uudenmaan yliopistollisen keskussairaalan erityisvastuualue (HYKS) p. 050 428 7888

<https://barnahus.fi/>

Katso lisää

www.vaestoliitto.fi/kehotunnekasvatus

- Materiaaleista löytyy digiturvataitojuliste www.vaestoliitto.fi/kehotunnekasvatus/materiaalit
- You Tubesta Lasten kehotunnekasvatus-kanavalta paljon lyhyitä info videoita
- Artikkelit: <https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/hyvinvointi/digiturvataidot/>

The logo graphic consists of several overlapping circles of varying sizes and shades of light green, arranged in a cluster to the left of the text.

Väestöliitto